

Herbert Haag

**Csak aki változik,
marad hű önmagához**

A katolikus egyház alkotmányáért

Bencés Kiadó
Pannonhalma, 2006

Tartalom

Köszönetnyilvánítás.....	5
Miért van szükség új alkotmányra?	7
I. Visszatekintés	11
1. Jézus nem akart egyházat alapítani.....	11
2. Jézus nem akart „új tanítást” hirdetni.....	16
3. A zsinatok és a Tanítóhivatal újra és újra megerősítik, hogy az egyház képes a változásra	19
4. Az egyházi struktúrák fejlődése.....	25
II. Fogalmak tisztázása.....	37
1. Hierarchia.....	37
2. Az egyház	39
3. Papok.....	42
4. A püspök.....	54
5. Pápa és pápaság.....	63
6. A világiak.....	70
7. Az egyház szakramentális struktúrája.....	79

III. Az egyház mai helyzete.....	87
IV. Az egyház mai alkotmánya	93
1. A világi alkotmány	93
2. Az egyház úgynevezett alkotmánya	94
3. Alaptörvényt a katolikus egyháznak?	98
4. A nők szerepe a katolikus egyházban.....	100
5. Emberi jogok a katolikus egyházban.....	108
V. Van-e még jövője az egyháznak?	121
Irodalom.....	125
Tárgymutató.....	129
Személynévmutató	133
Rövidítések.....	136

Miért van szükség új alkotmányra?

Egyre világosabban látszik, hogy a katolikus egyháznak sürgős reformokra lenne szüksége. Ragaszkodása az elavult struktúrához valószínűleg az egyik ok, amely miatt a hívek egyre nagyobb számban veszítik el érdeklődésüket egyházuk iránt. Sok közösségben hozzájárul ehhez a pasztorációs szükséghelyzet: a paphiány miatt egyre több katolikus kereszténynek van mind kevesebb lehetősége az eukharisztia rendszeres ünneplésére. Ez pedig mindennap fájdalmasan mutatja kettős jogállású egyházi szerkezetünk kérdésességét: a két pólus egyikét a klérus, a „felszenteltek”, a másikat a világiak, a „fel nem szenteltek” jelentik. Legutóbbi könyvemben¹ megkíséreltem bemutat-

¹ Herbert HAAG, *Worauf es ankommt. Wollte Jesus eine Zweistöckige-Kirche?* [Ami igazán számít: valóban akarta-e Jézus a klérus és világiak különválását az egyházban?], Freiburg i. Br., ²1997.

ni, hogy e két pólus szembenállása ellentmond az evangélium betűjének és szellemének, és inkább szerencsétlen történelmi fejlődés eredményének tekinthető. Mivel ez a könyv már nem kapható, a jelen szöveg első részében megpróbálom összefoglalni tartalmát. Ahogy várható volt, az azóta eltelt időben semmi nem változott. Éppen ellenkezőleg: az egyházban maradó hívek többsége a hierarchikus egyházszerkezetet magától értetődőnek, Jézus által elrendelt adottságnak tekinti.

Az 1995 óta egyre szélesebb körben terjedő „Kirchenvolksbegehren” (az egyházi népszavazás mozgalma) a hierarchikus egyházszerkezet merev korlátait kívánja áttörni. Követelései között a testvéries egyház megteremtése, a helyi közösségek nagyobb személyes felelősségvállalása, a férfiak és a nők esélyegyenlősége – különösen az egyházi tisztségek terén –, a mai kornak megfelelő szexuális erkölcs képviselése és a kötelező cölibátus eltörlése szerepel. Aki azonban akár csak megközelítőleg is tisztában van az egyház hivatalos döntési és intézkedési mechanizmusával, az kizártnak tartja, hogy e követelések megvalósulása a mai egyházban akár a leghalványabb esélyhez is jusson. Amíg egyetlen ember – a pápa – tiszttségéhez ekkora hatalom kötődik, mindaddig ettől az egyetlen embertől, az ő személyes beállítottságától és gondolkodásától fog függeni, hogy mennyire valósulhatnak meg az egyház szerkezetét érintő alapvető

változások. Nem megy tehát másként: a gyökerüknél kell megragadni a bajokat, amelyektől az egyház ma szenved. Csak egy *sanitatio in radice*, gyökeres orvoslás virágoztathatja ki újból az elhalt egyházat. A bajok az egyház *allotmányában* gyökereznek.

Ez tehát könyvem célkitűzése: mindenkiben szeretném tudatosítani, hogy a katolikus egyháznak új alkotmányra van szüksége. Ennek megfogalmazása valószínűleg csak egy újabb zsinaton lesz lehetséges, ahogyan Carlo Maria Martini bíboros, Milánó érseke az 1999 októberében tartott európai püspöki konferencián már előrevetítette. E folyamat kétségtelenül sokáig, az egyháztörténelem tanulságai alapján akár száz évig is eltarthat. Az utolsó zsinaton megszületett döntések némelyikét a köztudatban bekövetkezett több évtizedes változás előzte meg. Gondoljunk a zsinat által bevezetett liturgikus reformra. Az első ilyen irányú törekvések a 19. század végére nyúlnak vissza. „Róma évszázadokban gondolkodik”, halljuk újra meg újra. Lehetséges. Manapság azonban, gyorsan változó korunkban nem áll rendelkezésünkre a középkor nagy lélegzetvétele. *Ma* élünk, és ennek megfelelően *ma* kell megtennünk azt, ami szükséges, és ami a kötelességünk.

7. Az egyház szakramentális struktúrája

Aki elveti a papság intézményét és a papszentelés szentségét, annak felróják, hogy ezzel tönkreteszi az egyház „szakramentális struktúráját” vagy „alkotmányát”. Általában azonban nem magyarázzák és nem bizonyítják meggyőzően, hogy miben is áll, honnan ered és mit jelent a „szakramentális struktúra”.

Az általános katolikus értelmezés szerint a szentség egy megkapott belső kegyelem külső jele, amely Jézus Krisztus ajándéka az ember számára. Ha e három tényező bármelyike – különösen a harmadik – hiányzik, nem beszélhetünk szentségről.

A héber Biblia

Az, hogy Isten hozzánk, emberekhez jeleken keresztül szól, önmagát jeleken keresztül nyilatkoztatja ki nekünk, olyan állítás, amely az egész Biblián, mindkét szövetségen végigvonul. A héber Bibliában az *'ot* szó (alapértelme: 'igazolás, tanúbizonyság', vagy 'utalás') használatos a *jel* kifejezésre. Így Jahve jelet (*'ot*) éget Káin homlokára, amely őt egy meghatározott törzs tagjaként megjelöli (vö. Ter 4,15). Vallási értelemben

a szó elsősorban a kivonulás-történetben fordul elő. Jahve megsokasítja jeleit és csodáit Egyiptom földjén, amiből megtudják az egyiptomiak, hogy ő az Úr (vö. Kiv 7,3–5). Az általában „jelek és csodák” szókapcsolattal fordított parallelizmus tizennyolcszor fordul elő a héber Bibliában. Ennek második tagja, a *mofet* szó alapjában véve ugyanazt jelenti, mint az *'ot*: 'ismertetőjel'. A *mofet* szó használata azonban az *'ottól* eltérően teljesen a vallásos szférára korlátozódik. A jámbor azt mondja, hogy jel lett sokak számára, mert sorsa az isteni ígéretet hirdeti és erősíti meg (vö. Zsolt 71,7). Emellett azonban a héber nem tesz különbséget aszerint, hogy a jel olyan esemény-e, amely megfelel a természet törvényeinek, vagy olyan, amely felrúgja azokat. Minden esemény, ami által Jahve tudtul adja hatalmát és nagyságát, legyen az akár „csak” a napkelte vagy a napnyugta, az emberek számára ráutaló, kinyilatkoztatást adó, hitet közvetítő jel.

Az Újszövetség

A héber *'ot* szónak az Újszövetségben a görög *szémeion*, 'jel' szó felel meg. Ennek a szónak, akárcsak a héber *'otnak* szó szerinti értelme lehet 'igazolás, tanúbizonyság', mint például Lk 2,12-ben: a pásztorok egy jászolba fektetett, bepólyált gyermeket találnak, ami „jele” lesz annak, hogy igaz a Messiás születéséről szóló angyali híradás.

Legtöbbször azonban, különösen a János-evangéliumban, a *szémeion* a héber 'ot teológiai értelmében használatos: esemény, amelyen keresztül Isten szól az emberhez; tett, amely által Jézus kinyilatkoztatja magáról, hogy kicsoda is ő. Az első *szémeiont* a János-evangélium szerint Jézus a bor átváltoztatásával adta a kánai menyegzőn, mert ott kinyilatkoztatta dicsőségét, „s tanítványai hittek benne”. (Jn 2,1–11) Ezt a kijelentést Jn 20,30–31 fényében kell olvasnunk:

Jézus még sok más csodajelel is mutatott tanítványai előtt, amelyeket nem jegyeztek föl ebben a könyvben. Ezeket azonban följegyezték, hogy higgyetek: Jézus a Messiás, az Isten Fia, s hogy a hit által életek legyen az ő nevében.

A tanítványok Jézus jelei által jutottak erre a hitre. A János-evangélium számára természetesen teljességgel elképzelhetetlen volt, hogy Jézus tanítványai valami módon *Jézus jeleit* akarják ismételni vagy folytatni.

A szentségek mint jelek az egyházban

Mégis az, hogy az Ószövetségben Jahve, illetve az Újszövetségben Jézus jelek által szól, elégséges ahhoz, hogy az egyház is ezt tegye. Ezeket a jeleket először Tertullianus (160–220 k.) nevezte *szentségeknek*. A keresztelési ígéretet az esküvel (latin *sacramentum*) azonosították. Ha Jézus a tizenkettőnek azt a megbí-

zást adta, hogy „A betegeket gyógyítsátok meg, a halottakat támasszátok fel, a leprásokat tisztítsátok meg, a gonosz lelkeket űzzétek ki!” (Mt 10,8), jeléül és bizonyosságául annak, hogy közel van a mennyek országa (Mt 10,7), az egyház ezt a megbízást saját jelei által teljesíti. Az egyház is gyógyulást és megerősítést akar adni az embereknek, és Isten jóságának és segítő szándékának új jeleit használja. Semmilyen közvetlen összefüggés nincs azonban Jézus gyógyításai és az egyház szentségei között. Ezek új kezdetet jelentenek, és önálló fejlődési utat járnak be.

A szentségek értelmezéséről és számukról már régóta különböző felfogások élnek. A 3. századtól kezdve a keresztséget és az eukharisziát előszere-ttel nevezik *sacramentum*nak. Ezzel szemben Szent Ágoston (354–430) számára az igehirdetés, tehát a Szentírás olvasása és a prédikáció is szentségnek számított. Eszerint a Szentírásban olvasható valameny-nyi esemény, igazság, parancsolat és figyelmeztetés szentség lenne, hiszen mind egy magasabb igazság jelképe. Nem csoda, hogy Ágoston szerint több száz szentség létezik.

Az igehirdetés szentségként való felfogása sajnos hamar feledésbe merült. A fogalom használata a kultikus cselekedetekre és az oltár környékére korlátozódott. Annál buzgóbban folytak a viták a szentségek számáról. Miközben már a 6. században találkozhatunk a szentségek hatos számával, a 11. és 12.

században ez a szám kilencre, sőt tizenkettőre nőtt. A hét szentség a 13. században alakult ki, és ezt, valamint mind a hét jézusi eredetét a Trienti Zsinat a 16. században megerősítette.

Egyes szentségekkel kapcsolatban még mostanában, a katolikusok között is merülnek fel kételemek. A legbiztosabbnak eddig a keresztség és az eukharisztia számított; ezek közösek a katolikus és az evangélikus egyházban. Ma el kell ismernünk, hogy – az összes többi szentséghez hasonlóan – ezeket sem Jézus, hanem az egyház alapította. A keresztelezésre való felszólítás (vö. Mt 28,19) nem származhat ebben a formában magától Jézustól, s ugyanilyen kevésbé hagyta meg tanítványainak az utolsó vacsorán, hogy „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” (Lk 22,19; 1Kor 11,24)

Amikor az ősi jeruzsálemi közösség istentiszteleteit étkezés keretében ünnepelte, az elsősorban nem Jézus utolsó vacsorájához kapcsolódott. Sokkal inkább az az antik (és jelenkori) kultúrákban ismert szükséglet vezette a híveket, hogy a közös étkezésben közösséget alkossanak a vendéglátóval – jelen esetben a feltámadt és élő Úrral. A mai értelemben vett eukharisztia ünneplése tehát nem köthető közvetlenül Jézushoz, ezt az egyház alakította ki. Volt és van tehát lehetősége arra, hogy ünneplésének feltételeit meghatározza, adott esetben megváltoztassa.

Azt is nehéz megindokolni, hogy miért kell a szentségek hetes számához ragaszkodnunk, pusztán amiért a Trienti Zsinat a 16. században ezt rögzítette. Korábban már láttuk (lásd 25. o.), hogy az egyházban a zsinati döntések soha nem véglegesek. Ha a századok során változott a felfogás a szentségek számáról és mibenlétükről, miért ne változhatna most is? Nem lehetne – Szent Ágoston felfogását követve – az igehirdetés ismét szentség? Ezáltal az igehirdetés feladatával megbízott laikusok szentséget szolgáltatnának ki, és a még mindig kevésbé népszerű igeliturgia szentségi jelleget kapna.

Ahogy Jézus egyre újabb jelek által tette láthatóvá az üdvösség közelségét – gondoljunk csak ismét a kánai menyegzőre (vö. Jn 2,1–11) –, úgy az egyháznak is feladata, hogy ezt az üdvösséget állandóan új jeleken keresztül tegye megtapasztalhatóvá: olyan jeleken keresztül, amelyeket az emberek megértenek. Vajon nem volna-e elképzelhető, hogy a trienti listából (amely az ellenreformáció egyik állomása volt) töröljük egyik vagy másik szentséget, például a szentelést, amely a papokat szakramentálissá teszi? Mert ha Jézus, ahogy ezt már láttuk, nem akart papokat, akkor szakramentális szentelésre sincs szükség.

Az egyház „szakramentális struktúrája”

A mai püspökök és teológusok viszont már-már túlhangsúlyozták a papszentelés szentségét, és erre építették az egyház „szakramentális struktúráját”, ahogyan ezt a luzerni dogmatikussal, Hopinggal folytatott vita mutatta (lásd 35. o.). A szakramentalitásról vagy az egyház szakramentális struktúrájáról szóló érveléseket a múlt század közepének vezető dogmatikusai, Karl Rahner és Otto Semmelroth fejlesztették ki. Semmelroth szerint⁴⁰ a hét szentség mintegy az egyház egyik „kezének hét ujjja”. Az, hogy az egyház – legalábbis az általános tanítás szerinti értelemben – nem lehet szentség, már abból is következik, hogy nem Jézus alapította.

Későbbi dogmatikusok, például Walter Kasper és Kurt Koch, különbséget tesznek Jézus Krisztus mint eredeti szentség és az egyház mint alapszentség között. Koch püspök szerint az egyház jelenlegi helyzetében a szentségek egyre inkább veszítenek jelentőségükből, mert egyre kevesebb pap van, aki ezeket a szentségeket kiszolgáltathatja. Ennek ellenére szerinte a szakramentális szentelés és a szentségi ünnepek bemutatása „mély teológiai értelmet” és „szép gondolatot” hordoz. Aki pedig azt a meggyőződését hangoztatja, hogy világiak is végezhetnek szentségi

40 Otto SEMMELROTH, *Die Kirche als Ursakrament*, Frankfurt a. M., ³1963.

cselekményeket, az tönkreteszi az egyház szakramentális struktúráját.

Mindebből a következő dilemma adódik: a felszentelt tisztségviselők a felszentelés által megbízást kapnak arra, hogy a szentségeket bemutassák. Felszentelt papból azonban manapság óriási hiány mutatkozik. Ebből az következik, hogy az egyház szakramentális alapstruktúrája egyre inkább szertefoszlik. Ennek az állapotnak az oka az egyház tanításában és az *Egyházi Törvénykönyv*ben rejlik. Ha a Bibliából és a történelemből indulnánk ki, ez a helyzet elképzelhetetlen volna. A paphiány veszélyezteti az egyház struktúráját. Nem lehetne ezt lehetőségként értelmezni, s arra fordítani, hogy új jelekben gondolkodjunk és új jelekről beszéljünk?